

УДК 332.1:334

DOI: 10.60022/1(1)-6SD

Жабинець Ольга Йосифівнакандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України», Україна**Zhabynets Olha**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Senior Researcher

SI «Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS», Ukraine

ORCID: 0000-0002-6735-4036

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КЛАСТЕРІВ У ЛЬВІВСЬКІЙ АГЛОМЕРАЦІЇ¹

Анотація. У статті здійснено оцінку перспектив розвитку кластерів у Львівській агломерації. Доведено, що кластерна система розвитку підприємництва у Львівській агломерації має усі шанси на розширення та активізацію кластерної активності як за рахунок приєднання підприємств із інших громад агломерації до вже діючих кластерів Львівської громади, так і створення нових, зокрема виробничо-промислових кластерів на території агломерації відповідно до ключових напрямів розвитку підприємницької діяльності в громадах.

Встановлено, що найбільш перспективними видами економічної діяльності для створення нових кластерів у Львівській агломерації є переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, а також сільське, лісове та рибне господарство. Саме ці напрями мають найбільший економічний потенціал, а відтак – повинні стати пріоритетними при створенні нових кластерів. Найбільш перспективними для розширення діяльності кластерів за участі підприємств, що функціонують в громадах Львівської агломерації, серед уже діючих кластерів Львівської громади є туристичний кластер Львівщини, Львівський меблевий кластер та Львівський кластер транспорту та логістики.

Встановлено, що з початком повномасштабної війни в Україні кластерна активність у Львівській агломерації не згорнула, навпаки, було створено нові кластери: Львівський оборонний кластер, Західноукраїнський кластер соціальних підприємств, Львівський меблевий кластер та Львівський кластер транспорту та логістики.

Акцентовано на перевагах створення кластеру транспорту та логістики, а також процесах розширення меж туристичного кластеру Львівщини.

Запропоновано заходи вдосконалення державної кластерної політики як на національному, так і регіональному рівнях.

Ключові слова: кластери, Львівська агломерація, Львівський ІТ-Кластер, Львівський оборонний кластер, Львівський кластер транспорту та логістики, туристичний кластер Львівщини.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CLUSTERS IN THE LVIV AGGLOMERATION

Abstract. The article evaluates the prospects for the development of clusters in the Lviv agglomeration. It is proved that the cluster system of entrepreneurship development in the Lviv agglomeration all the chances to expand and intensify cluster activity. One way is by joining enterprises from other communities of the agglomeration, another way is by creating new, in particular, production and industrial clusters on the territory of the agglomeration in accordance with the key directions of the development of entrepreneurial activity in the communities.

It was established that the most promising types of economic activity for the creation of new clusters in the Lviv agglomeration are processing industry, wholesale and retail trade, repair of motor vehicles and motorcycles, as well as agriculture, forestry and fishing. These directions have the greatest economic potential and should become priorities in the process of creating new clusters. Lviv region tourism cluster, Lviv furniture cluster and Lviv transport and logistics cluster are the most promising for the expansion of activities due to the joining of enterprises operating on the territory of communities of the Lviv agglomeration.

It was found that cluster activity in the Lviv agglomeration is not stopping during the war. On the contrary, new clusters were created, in particular: Lviv defense cluster (2022), Western Ukrainian cluster of social enterprises (2022), Lviv furniture cluster (2023) and Lviv transport and logistics cluster (2024).

Emphasis is placed on the advantages of creating Lviv transport and logistics cluster, as well as the processes of expanding the borders of Lviv region tourism cluster, in particular with the participation of those communities of the

¹ Виконано в межах НДР № III-02-24 «Інституційні інструменти розвитку агломерацій в умовах війни та повоєнного відновлення України (на прикладі Карпатського регіону)»

agglomeration which have significant tourism potential.

It was noted that the creation of a transport and logistics cluster in the Lviv community will ensure increased transport and logistics efficiency and contribute to the development of both the Lviv city and the agglomeration in general. This will strengthen the status of the Lviv agglomeration as a humanitarian-logistics center of Ukraine, and in the future – of the whole Eastern European region.

Measures to improve the state cluster policy at the national and regional levels was proposed, including: the formation of institutional support for cluster development with an emphasis on small and medium-sized businesses; provision of financial incentives for the organization of cluster associations; establishment of a close economic partnership with foreign investors, their involvement in the creation of regional clusters; more active inclusion of regional and local authorities in the implementation of cluster initiatives.

Keywords: clusters, Lviv agglomeration, Lviv IT Cluster, Lviv defense cluster, Lviv transport and logistics cluster, Lviv region tourism cluster.

Постановка проблеми. Кластерна форма співпраці підприємств, у т. ч. в агломераціях, є визнаною практикою підвищення ефективності виробництва та надання послуг, активізації розвитку малого та середнього бізнесу, міжгалузевої кооперації, зростання інноваційно-інвестиційної активності. Розвиток кластерів відіграє ключову роль у зміцненні економічного потенціалу агломерації та створенні сприятливого середовища для інновацій та конкурентоспроможності.

Відтак, на думку науковців ІРД НАН України, розвиток національної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності в умовах глобалізаційних викликів серед іншого визначається рівнем розвитку саме інноваційних кластерів, ефективне функціонування яких дозволить не лише реалізувати та примножити інтелектуальний потенціал та конкурентоспроможний освітній комплекс, але й подолати відставання в технологічному розвитку регіонів та окремих територій на основі співпраці науки і бізнесу, розвитку високотехнологічних секторів і виробництв, залучення венчурних інвестицій, формування інноваційного простору для економічного розвитку територій [1, с.46].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми та перспективи розвитку кластерів в Україні розглядають у своїх дослідженнях багато вітчизняних науковців. Зокрема, Давиденко Н. та ін. [2] акцентують свою увагу на фінансовому забезпеченні розвитку кластерів, Лозова Г. та ін. [3] – на особливостях кластеризації економіки України та факторах, що стримують розвиток кластерів. Виклики і перспективи розвитку аграрних кластерів в умовах глобалізації розглянуто Ніколюк О. та ін. [4], особливості функціонування кластерів готельно-ресторанного і туристичного бізнесу – Маслиган О. [5].

Незважаючи на значний науковий доробок вказаних авторів низка питань, зокрема, щодо розвитку кластерів в агломераціях, і зокрема, новоствореній Львівській агломерації, залишаються малодослідженими, що обумовлює актуальність даної публікації.

Метою статті є оцінка перспектив розвитку кластерів у Львівській агломерації.

Виклад основного матеріалу. Діагностичне дослідження під час підготовки Стратегії розвитку Львівської агломерації показало, що розвиток кластерної системи у Львівській агломерації (як і в області загалом) свідчить про певну амбівалентність цього процесу: з одного боку, спостерігається значний потенціал розвитку кластерів у різних сферах господарювання, а також достатній рівень зацікавленості місцевої влади у підтримці кластерних ініціатив, а з іншого, мають місце прогалини в інституційному забезпеченні процесу кластеризації та низька динаміка їх становлення [6, с.60]. Незважаючи на це, у Львівській агломерації створені та функціонують такі кластери як Львівський ІТ-Кластер (2011 р.), кластер видавничої діяльності та поліграфії (2016 р.), Західноукраїнський кластер індустрії моди (2018 р.), Львівський кластер розвитку освіти та креативності (2019 р.), Львівський кластер медичного туризму (2019 р.), кластер крафтової кераміки (2021 р.), Львівський кластер медичного бізнесу (2021 р.), туристичний кластер Львівщини (2022 р.), Львівський оборонний кластер (2022 р.), Західноукраїнський кластер соціальних підприємств (2022 р.), Львівський меблевий кластер (2023 р.), Львівський кластер транспорту та логістики (2024 р.). На жаль, до складу кластерів входять переважно підприємства Львівської громади, а бізнес із сусідніх громад агломерації практично не залучений до їх діяльності.

Відтак, кластерна система розвитку підприємництва в агломерації має усі шанси на розширення та активізацію кластерної активності, у т. ч. як за рахунок приєднання підприємств із інших громад агломерації до вже діючих кластерів Львівської громади (рис. 1), так і створення нових, зокрема виробничо-промислових кластерів на території агломерації відповідно до ключових напрямів розвитку підприємницької діяльності в громадах (рис. 2). Зазначимо, що географічно агломерація охоплює 18 територіальних громад, в тому числі 5 міських, 5 селищних та 8 сільських [7].

Незважаючи на те, що сьогодні до Львівської агломерації поки що входить лише 10 громад (Львівська, Жовківська, Гороδοцька, Пустомитівська, Бібрська, Великолюбінська, Давидівська, Жовтанецька, Куликівська та Новояричівська громади), окреслення перспектив розвитку кластерної системи співпраці підприємств здійснювалось на основі аналізу усіх 18 ОТГ Львівської агломерації.

Рис. 1. Перспективи входження підприємств із громад агломерації до діючих кластерів Львівської територіальної громади

Джерело: сформовано автором за даними стратегій розвитку, планів соціально-економічного розвитку, інвестиційних паспортів та сайтів відповідних ОТГ, а також сайту opendatabot.ua та порталу місцевої статистики Львівщини

Як видно з рис. 1, найбільш перспективними кластерами для розширення діяльності за рахунок підприємств, що функціонують в громадах Львівської агломерації, серед уже діючих у Львівській громаді кластерів є туристичний кластер Львівщини, Львівський меблевий кластер та Львівський кластер транспорту та логістики.

Рис. 2. Перспективи створення нових кластерів у Львівській агломерації у розрізі видів економічної діяльності

Джерело: сформовано автором за даними стратегій розвитку, планів соціально-економічного розвитку, інвестиційних паспортів та сайтів відповідних ОТГ, а також сайту opendatabot.ua та порталу місцевої статистики Львівщини

Дані рис. 2 свідчать, що найбільш перспективними видами економічної діяльності для створення нових кластерів у Львівській агломерації є переробна промисловість, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів, а також сільське, лісове та рибне господарство. Саме ці напрями, на нашу думку, мають найбільший економічний потенціал, а відтак – повинні стати пріоритетними при створенні нових кластерів.

«Найстарішим» кластером Львівської територіальної громади є Львівський ІТ-Кластер – найбільше об'єднання технологічних компаній України. У жовтні 2023 р. Кластер отримав нагороду (у конкурсі за ініціативи мережі Глобального договору ООН в Україні) за реалізацію проєкту успішного партнерства профільної спільноти, бізнесу та освіти – ІТ Expert, в рамках якого протягом 8 років Кластер спільно з ІТ-компаніями та 4 університетами Львова сприяє модернізації в державі технологічної освіти. Відтак, на сьогодні понад

4500 студентів навчаються на 19 інноваційних бакалаврських програмах, а студенти з перших курсів створюють власні проекти спільно зі спеціалістами-практиками [8]. Зазначимо, що незважаючи на значні досягнення у розвитку ІТ-сфери як у Львівській агломерації, так і державі загалом, вперше за роки незалежності України спостерігаємо зменшення експортної виручки ІТ-галузі у 2023 р. порівняно із 2022 р. (на 8,5%). Основними причинами є проблеми, що виникли внаслідок повномасштабної війни росії проти України, зокрема, щодо тимчасового виїзду у відрядження за кордон ключовими представниками експортних індустрій та можливостей бронювання працівників техгалузі [9].

Варто зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення кластерна активність у Львівській агломерації не згорнулася, навпаки, було створено нові кластери: Львівський оборонний кластер (2022 р.), Західноукраїнський кластер соціальних підприємств (2022 р.), Львівський меблевий кластер (2023 р.) та Львівський кластер транспорту та логістики (2024 р.).

Львівський оборонний кластер, який було створено на початку війни, займається розробкою, виготовленням та постачанням засобів індивідуального захисту, зокрема бронежилетів, для військових, поліції, медиків, журналістів, виготовляє евакуаційні жилети для дітей. Кластер утворився за участі колективу релокованого Харківського заводу засобів індивідуального захисту, львівських бізнесменів та волонтерів, до яких доєдналися експерти з балістики і тактичного спорядження зі всієї країни [10]. В умовах війни Львівський оборонний кластер став унікальним прикладом релокації бізнесу (з Харкова до Львова) та співпраці українських підприємців.

Варто зазначити, що розвиток транспорту і міської мобільності під час повномасштабної війни дуже сповільнився. Відтак, створення кластеру транспорту та логістики у Львівській громаді, до якого увійшли 4 транспортно-логістичні компанії (ПП «Львівкульттовари», ТОВ «МОЯ ТРАНСЛОГІСТИКА», ПП «ЛС-ТРАНС» та «РП ВЕСТ ТРАНС» [11]) забезпечить підвищення ефективності та сприятиме розвитку як м. Львова, так агломерації загалом у напрямі закріплення статусу гуманітарно-логістичного центру України, а у перспективі – всього східноєвропейського регіону (рис. 3).

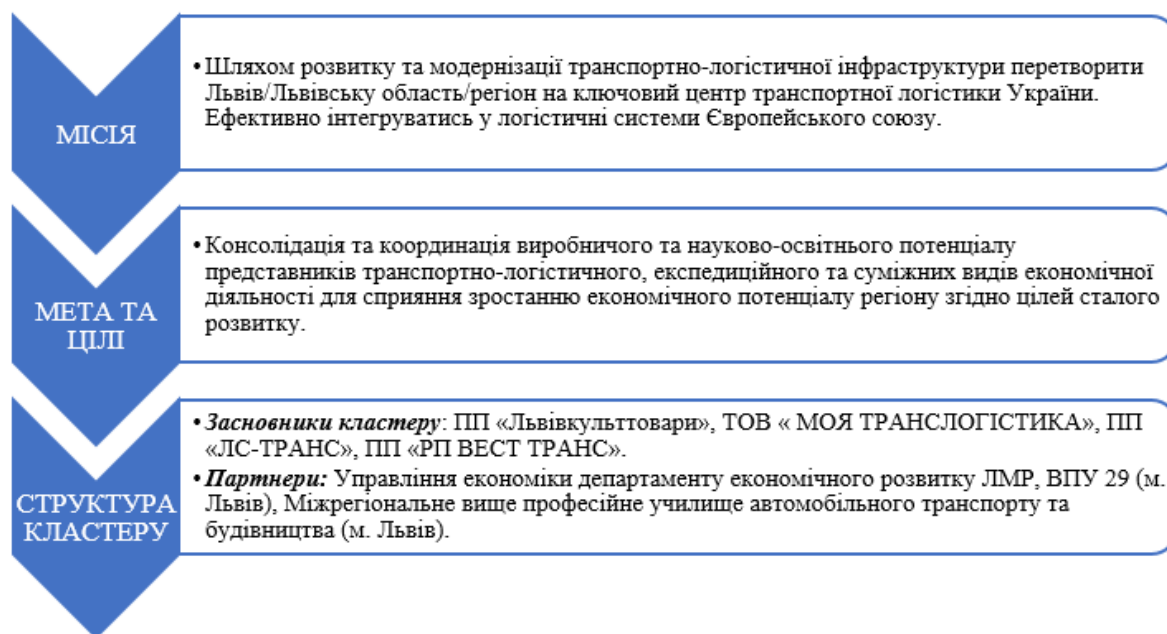

Рис. 3. Місія, мета та структура Львівського кластеру транспорту та логістики

Джерело: сформовано за [12]

Розширення меж Львівського туристичного кластеру, зокрема через створення туристичного кластеру в межах Львівської агломерації [13], є перспективним планом розвитку потенціалу туризму в агломерації. Адже ефективне поєднання розвиненої туристичної індустрії Львівської громади із рекреаційними просторами інших громад агломерації, а також пам'ятками архітектури та історії, унікальними та невідомими для широкого загалу потенційними туристичними маршрутами сприятиме активізації підприємництва туристичної сфери та створення нових підприємств у громадах агломерації (наприклад таких як еко-ферми, сироварні та ін.). У перспективі планується створення загальної туристичної бази агломерації, дорожньої карти та мапи, краєзнавчого атласу Львівської агломерації [13]. Зазначимо також, що на території двох територіальних громад – Пустомитівської та Солонківської із 2017 р. уже функціонує агротуристичний кластер «ГорбоГори», створений за ініціативи місцевих фермерів, в тому числі учасників АТО, органів місцевої і обласної влади, наукових і навчальних установ [14, с.20]. Кластер сприяє розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції та відновленню автентичних видів ремісництва, надає рекреаційні та агротуристичні послуги.

Відтак, ефективність розвитку туристичної індустрії в агломерації, особливо в умовах війни та обмежень виїзду громадян за кордон на відпочинок, зростатиме як з огляду на уже задекларовані напрями розвитку туризму у Львівській агломерації, так і перспективні – в контексті розширення меж туристичного кластеру за рахунок тих громад агломерації, які мають значний туристичний потенціал.

Висновки. Ефективність розвитку кластерів, у т. ч. в агломераціях, значною мірою залежить від реалізації кластерної політики як невід’ємної складової економічної політики держави на національному, регіональному та локальному рівнях. На жаль, в Україні як у довоєнний період, так і сьогодні під час війни інституційно-фінансова підтримка державою кластерів практично не здійснюється, а усе вищезазначене, як правило, результати діяльності та ініціатив самих підприємств та їх асоціацій за підтримки міжнародних інституцій. На нашу думку, реалізація в Україні державної кластерної політики як на національному, так і регіональному рівнях повинна здійснюватися шляхом:

- формування інституційного забезпечення кластерного розвитку з акцентом на малий та середній бізнес (створення законодавчо-нормативної бази та регіональних інституцій-фасилітаторів кластерних ініціатив; підтримка інноваційної діяльності кластерів, у т. ч. шляхом активного залучення фахівців ІТ-сфери у виробничі кластери та/або співпраці виробничих кластерів з ІТ-кластерами та ін.);
- забезпечення фінансових стимулів для організації кластерних об’єднань (у вигляді прямого державного фінансування, грантів, надання податкових преференцій, забезпечення цільових державних замовлень їх продукції тощо);
- налагодження тісного економічного партнерства з іноземними інвесторами, їх залучення до створення регіональних кластерів;
- більш активного залучення регіональних та місцевих органів влади до реалізації кластерних ініціатив.

Література

1. Просторова організація бізнесу в регіонах України: форми та механізми регулювання: монографія у 2-х томах. Т.1 / НАН України. Державна установа «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»; наук. ред. М.І. Мельник. Львів, 2019. 377 с.
2. Давиденко Н., Скрипник Г., Буряк А., Буряк І. Фінансове забезпечення розвитку кластерів в Україні. Збірник наукових праць Державного податкового університету. 2023. №2. С.39–61. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2023.39-61> (дата звернення 25.06.2024).
3. Лозова Г.М., Клименко В.В., Дуксенко О.П. Проблеми та перспективи розвитку кластерів в Україні // Кластерна політика інноваційного розвитку національної економіки: інтеграційний та інфраструктурний аспекти: монографія / за ред С.В. Смерічевської. Познань: WSPiA, 2020. С.14–157.
4. Ніколюк О.В., Басюркіна Н.Й., Брюхович Д.С. Виклики та перспективи розвитку аграрних кластерів в умовах глобалізації. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2023. Том 8. № 4. С. 381–387. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-61> (дата звернення 25.06.2024).
5. Маслиган О. О. Сутнісне розуміння кластерів готельно-ресторанного і туристичного бізнесу та специфіка регулювання їх розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 2. С. 17–22.
6. Перспективи розвитку Львівської агломерації: соціально-економічний аналіз. Аналітичний звіт. 2023. 154 с.
7. Львівська агломерація. URL: [tps://city-adm.lviv.ua/lmr/lviv-agglomeration](https://city-adm.lviv.ua/lmr/lviv-agglomeration) (дата звернення 15.04.2024).
8. Львівський ІТ Кластер серед переможців конкурсу “Партнерство заради сталого розвитку – 2023”. URL: <https://itcluster.lviv.ua/lvivskyj-it-klaster-sered-peremozhcziv-konkursu-partnerstvo-zarady-stalogo-rozvytku-2023/> (дата звернення 17.04.2024).
9. Без зростання: підсумки експорту ІТ-послуг за 2023 рік. URL: <https://itcluster.lviv.ua/bez-zrostannya-pidsumky-eksportu-it-poslug-za-2023-rik/> (дата звернення 12.03.2024).
10. Львівський оборонний кластер: офіційний сайт. URL: <https://www ldc-ua.org/aboutus> (дата звернення 22.05.2024).
11. У Львові створили кластер транспорту та логістики. URL: https://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_stvoryly_klaster_transportu_ta_logistyky_162355.html (дата звернення 22.05.2024).
12. Львівський кластер транспорту та логістики: офіційний сайт. URL: <https://lctl.com.ua/uk/> (дата звернення 27.05.2024).
13. Львівська та навколишні громади хочуть створити туристичний кластер. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/300815-lvivska-ta-navkolyshni-hromady-khochut-stvoryty-turystychnyi-klaster> (дата звернення 27.05.2024).
14. Стратегія розвитку Пустомитівської об’єднаної територіальної громади на 2022-2027 pp. URL: https://rada.info/upload/users_files/04372187/5b224ede7d67101186b78e5f6d294e0e.pdf (дата звернення 29.05.2024).

References

1. Melnyk M. I. (Eds.). (2019). Prostorova orhanizatsiya biznesu v rehionakh Ukrayiny: formy ta mekhanizmy

rehulyuvannya. [Spatial organization of business in the regions of Ukraine: forms and mechanisms of regulation]: a monograph in 2 volumes. Vol. 1 / NAS of Ukraine. State Institution "Institute of Regional Research named after M. I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine".

2. Davydenko N., Skrypnyk G., Buryak A., Buryak I. (2023). Finansove zabezpechennia rozvytku klasteriv v Ukraini. [Financial support for the development of clusters in Ukraine] Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu. [Collection of scientific works of the State Tax University], (2), 39–61. DOI: <https://doi.org/10.33244/2617-5940.2.2023.39-61> (accessed 06.25.2024).

3. Lozova H.M., Klymenko V.V., Duksenko O.P. (2020). Problemy ta perspektyvy rozvytku klasteriv v Ukraini. [Problems and prospects of cluster development in Ukraine] // Klasterna polityka innovatsiynoho rozvytku natsional'noyi ekonomiky: intehtatsiynyy ta infrastrukturnyy aspekty: monohrafiya. [Cluster policy of innovative development of the national economy: integration and infrastructural aspects]: monograph / edited by S.V. Smerichevska. Poznań: WSPiA, 14–157.

4. Nikoliuk O.V., Basyurkina N.Y., Bryukhovych D.S. (2023). Vyklyky ta perspektyvy rozvytku ahrarnykh klasteriv v umovakh hlobalizatsiyi. [Challenges and prospects for the development of agrarian clusters in the conditions of globalization] Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky ta tekhniky. [Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology], (4), 381–387. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-4-61> (accessed 25.06.2024).

5. Maslygan O.O. (2022). Sutnisne rozumynnya klasteriv hotel'no-restorannoho i turystychnoho biznesu ta spetsyfika rehulyuvannya yikh rozvytku. [Essential understanding of hotel-restaurant and tourist business clusters and specifics of regulation of their development] Investytsiyi: praktyka ta dosvid. [Investments: practice and experience], 2, 17–22.

6. Perspektyvy rozvytku L'vivs'koyi ahlomeratsiyi: sotsial'no-ekonomichnyy analiz. [Development prospects of the Lviv agglomeration: socio-economic analysis] Analitychnyy zvit. [Analytical report]. 2023. 154 c.

7. L'vivs'ka ahlomeratsiya. [Lviv agglomeration] URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/lviv-agglomeration> (accessed 15.04.2024).

8. L'vivs'kyi IT Klaster sered peremozhtsiv konkursu "Partnerstvo zarady staloho rozvytku – 2023". [The Lviv IT Cluster is among the winners of the «Partnership for Sustainable Development - 2023» competition] URL: <https://itcluster.lviv.ua/lvivskyj-it-klaster-sered-peremozhcziv-konkursu-partnerstvo-zarady-stalogo-rozvytku-2023/> (accessed 17.04.2024).

9. Bez zrostannya: pidsumky eksportu IT-poslug za 2023 rik. [No growth: the results of the export of IT services for 2023] URL: <https://itcluster.lviv.ua/bez-zrostannya-pidsumky-eksportu-it-poslug-za-2023-rik/> (accessed 12.03.2024).

10. L'vivs'kyi oboronnyy klaster: ofitsiynyy sayt. [Lviv defense cluster: official website] URL: <https://www ldc-ua.org/aboutus> (accessed 22.05.2024).

11. U L'vovi stvoryly klaster transportu ta lohistyky. [The transport and logistics cluster was created in Lviv] URL: https://tvoemisto.tv/news/u_lvovi_stvoryly_klaster_transportu_ta_lohistyky_162355.html (accessed 22.05.2024).

12. L'vivs'kyi klaster transportu ta lohistyky: ofitsiynyy sayt. [Lviv transport and logistics cluster: official website] URL: <https://lctl.com.ua/uk/> (accessed 27.05.2024).

13. L'vivs'ka ta navkolyshni hromady khochut' stvoryty turystychnyy klaster. [Lviv and surrounding communities want to create a tourist cluster] URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/tourism/300815-lvivska-ta-navkolyshni-hromady-khochut-stvoryty-turystychnyy-klaster> (accessed 27.05.2024).

14. Stratehiya rozvytku Pustomyivs'koyi ob'yednanoyi terytorial'noyi hromady na 2022-2027 rr. [Development strategy of Pustomyivska united territorial community for 2022-2027] URL: https://rada.info/upload/users_files/04372187/5b224ede7d67101186b78e5f6d294e0e.pdf (accessed 29.05.2024).